

17.2.2016

Dnro 12/61/16

Lakivaliokunta
00102 Eduskunta
LaV@eduskunta.fi

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä HE 4/2016 vp eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

Pyydettyä lausuntonaan Valtakunnansyyttäjänvirasto lausuu seuraavaa.

Esitys on kannatettava ja monipuolisesti perusteltu. Esityksen tarkoituksena on implementoida kansalliseen lainsäädäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa edellyttämät muutokset. Samalla rikoslain 10 lukuun tehdään eräitä lainsoveltajan kannalta selventäviä lisäyksiä ja rikoshyödyn poisottamista edistäviä muutoksia. Esityksessä on otettu huomioon kansallisen ja kansainvälisen menettämisseuraamuksia koskevan sääntelyn tavoitteet samalla kunnioittaen konfiskaatiovastaajien oikeusturvaa.

Rikoshyödyn poisottamista pidetään yhtenä tehokkaimista keinoista vahvistaa seuraamusjärjestelmän yleisestävyyttä ja rikosoikeusjärjestelmän kunnioittamista. Rikos ei saa kannattaa, joten rikoshyöty on aina otettava pois rikosentekijältä ja siltä, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Esityksestä ilmenevillä muutoksilla konfiskaatiovastaajien piiriä laajennetaan ja asianomistajan korvausvaatimusten turvaamista viranomaistoimin ulkomailla tehostetaan. Lakiin otetaan myös selventävä säännös menetetyksi tuomitsemista koskevan asian käsittelemisestä omana asianaan. Säännös selventää menettelyä esimerkiksi tilanteessa, jossa Suomessa on turvaamistoimen kohteena omaisuutta, kun rikoksesta epäilty poistuu maasta eikä häntä enää tavoiteta.

Valtakunnansyyttäjänvirasto lausuu seuraavassa laajemmin erityisen tärkeinä pitämistään esityksistä.

Rikoshyödyn määritelmä

Rikoslain 10 luvussa ei aikaisemmin ole ollut rikoshyödyn määritelmää.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Telekopio	Sähköpostiosoite
Albertinkatu 25 A 00180 Helsinki	PL 333 00181 Helsinki	029 562 0800	029 562 0888	vksv@oikeus.fi

17.2.2016

Dnro 12/61/16

Rikoshyöty on käytännössä määritelty lainvalmisteluasiakirjoissa, oikeuskirjallisuudessa ja suhteellisen vähäisessä oikeuskäytännössä. Käytännön lainsoveltajalta on saattanut joskus jäädä huomaamatta, että Suomi on myös sitoutuessaan useisiin kansainvälisiin ja eurooppalaisiin instrumentteihin, samalla hyväksynyt niistä ilmenevän rikoshyötymääritelmän. Nämä määritelmät vastaavat laajuudeltaan nyt ehdotetusta rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentissa ilmenevää luetteloa.

Luettelon 2 -kohdassa mainittu surrogaatti (sijaan tullut omaisuus) on selvä laajennus siihen, mitä kansallisessa oikeuskäytännössä nykyisin tarkoitetaan rikoshyödyllä. Lisäys vastaa kansainvälisiä velvoitteitamme ja on käytännön kannalta merkittävä uudistus. Tulevaisuudessa konfiskaatiota ei voisi välttää ainoastaan muuttamalla rikoshyötynä saadun omaisuuden olomuotoa. Niissä tapauksissa, joissa arvokonfiskaatio ei ole mahdollinen, uudistus on olennaisen tärkeä.

Sivullisen konfiskaatiovastuu

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää konfiskaatiomenettelyn tehokkuuden kannalta tärkeänä, että sivullisen konfiskaatiovastuuta koskeva säännös hyväksytään esitetyssä muodossaan.

Ehdotetun rikoslain 10 luvun 2 §:n 4 momentin mukaan menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita myös rikokseen osallistumaton sivullinen. Konfiskaatiomahdollisuus laajenee rikoksentekijän alunperin laillisesti hankimaan omaisuuteen, jonka käyttäminen menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden täytäntöönpanoon yritetään estää siirtämällä se sivulliselle. Tällaiset tilanteet eivät ole aivan harvinaisia käytännössä. Säännös voi osoittautua tehokkaaksi keinoksi estää yleis-työssä olevat simuloitua oikeustoimet, joilla pyritään estämään rikoksella saadun hyödyn poisottaminen.

Erityisenä edellytyksenä on, että siirtäjällä tai siirronsaajalla on ollut tarkoitus menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseen. Käytännössä rikoksentekijä yleensä siirtää omaisuuttaan lähipiiriinsä, joka mahdollistaa sen, että omaisuus on edelleen tekijän hallinnassa ja käytössä.

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää oikeana esityksen lähtökohtaa siitä, ettei omaisuudensuoja voi ulottua rikoksella saatuun hyötyyn, jos siirronsaaja on vastaanottaessaan omaisuutta tiennyt tai hänellä on ollut perusteltu syy epäillä omaisuuden alkuperää. Tätä kantaa tukee sekin, että säännösehdoituksessa kuvattu omaisuuden vastaanottajan menettely voi yksittäistapauksessa täyttää myös rikoslain 32 luvun 6 §:ssä säädetyn rahanpesun tunnusmerkistön.

17.2.2016

Dnro 12/61/16

Valtakunnansyyttäjänvirasto yhtyy myös siihen näkemykseen, ettei ole tarvetta suojata sellaista saantoa, jossa rikoshyöty on saatu vastikkeetta, jolloin omaisuuden konfiskaatio ei aiheuta vilpittömässä mielessä olevallekaan tappiota.

Asianomistajan korvausvaatimusten turvaaminen ulkomailla

Suomessa asianomistajan asema rikosprosessissa on vahva. Rikoslain 10 luvun systematiikkakin perustuu ajatukselle asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ensisijaisuudesta konfiskaatiovaatimukseen nähden. Muualla maailmassa asianomistajan asema rikosprosessissa on pääosin järjestetty toisin. Tämän vuoksi kansainväliset rikoshyödyn poisottamista koskevat instrumentit sisältävät ainoastaan velvoitteita konfiskaatiovaatimusten turvaamisesta ja konfiskaatiotuomioiden täytäntöönpanosta.

Kansallisesti on koettu ongelmalliseksi se, että esitutkintalain mukaan esitutkinnassa on selvitettävä asianomistajan korvausvaatimukset ja mahdollisuudet täytäntöönpanna rikoksen johdosta tuomittava asianomistajan vahingonkorvausvaatimus (ETL 1:2). Säännöksen soveltamisalasta ei ole rajattu pois sellaisen vahingonkorvaustuomion täytäntöönpanon selvittämistä, jossa täytäntöönpanon kohde on ulkomailla. Ulkomailla olevan omaisuuden turvaamiseksi on pyydetty vieraalta valtiolta oikeusapua kansainvälisten rikosoikeusapusopimusten tai Euroopan unionin vastavuoroisen tunnustamisen instrumenttien perusteella. Kuten edellä jo todettiin, ne eivät tunne asianomistajan vaatimusten turvaamista ja vahingonkorvaustuomioiden täytäntöönpanoa.

Asianomistajan tulisi itse omalla kustannuksellaan turvata saamisensa ja hakea tuomiolle täytäntöönpanoa vieraassa valtiossa vain sitä varten luotuja instrumentteja käyttäen. Näiden menettelyjen toteuttaminen vaatisi useissa tapauksissa asianajajan palkkaamista kotimaassa ja vieraassa valtiossa. Käytännössä vain harvoin asianomistajalla on varoja tai halua ryhtyä siviilioikeudellisiin turvaamis- ja täytäntöönpanotoimiin ulkomailla. Etuna siviilioikeudellisessa menettelyssä on, että vieras valtio palauttaa turvaamistoimen kohteena olevan omaisuuden kokonaisuudessaan asianomistajalle. Viranomaisten käytössä olevat sopimukset takaavat täytäntöönpanovaltiolle oikeuden pidättää itsellään jopa 50% turvaamistoimen kohteena olevasta omaisuudesta.

Kansallisen ja kansainvälisen sääntelyn välinen epäsymmetria ehdotetaan ratkaistavaksi siten, että rikoslain 10 luvun 2 §:n 7 momenttiin otetaan säännös, joka mahdollistaa rikosprosessissa asianomistajan pyynnöstä vahingonkorvausvaatimuksen jättämisen odottamaan vaatimuksen määrien osalta viranomaisten hakeman turvaamistoimen täytäntöönpanoa. Tuomioistuin ratkaisisi pääkäsittelyssä syyllisyyskysy-

17.2.2016

Dnro 12/61/16

mykset ja välituomiolla vahingonkorvauksen perusteen, mutta jättäisi korvauksen määrät käsiteltäväksi myöhemmässä riita-asian oikeudenkäynnissä. Rikosasian pääkäsittelyssä voitaisiin tällöin syyttäjän vaatimuksesta määrätä ulkomailla turvaamistoimen kohteena oleva omaisuus menetetyksi valtiolle. Oikeusrekisterikeskus täytäntöönpanisi konfiskaatiotuomion ja asianomistaja voisi rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettussa menettelyssä hakea vahingonkorvauksensa määrää valtiolta.

Menettelyn haittana asianomistajan kannalta on se, ettei täytäntöönpanovaltiolla ole velvollisuutta palauttaa koko turvaamistoimen kohteena olevan omaisuuden määrää. Etuna voidaan pitää sitä, että viranomaiset hoitavat vahingonkorvausvaatimuksen turvaamisen ja täytäntöönpanon. Nykyisin asianomistajien korvausvaatimusten turvaaminen ja täytäntöönpano rikosoikeudellisin keinoin on mahdollista vain, jos vieras valtio siihen vapaaehtoisesti suostuu.

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää ehdotettua uudistusta erittäin tärkeänä asianomistajan aseman ja oikeuksien turvaamisen kannalta, koska viranomaistoimin on lähes aina huomattavasti vaivattomampaa jäljittää ja turvata ulkomailla olevaa rikoshyötyä kuin asianomistajan omin toimin. Usein asianomistajan ei ole edes tarkoituksenmukaista ryhtyä hakemaan korvausvaatimuksensa turvaamista ulkomailla. Käytännössä asianomistajien korvausvaatimukset ovat usein suhteellisen pieniä määrältään. Esimerkiksi laajaa asianomistajapiiriä koskevissa petoksissa, joissa yksittäisen asianomistajan menetykset saattavat olla hyvinkin pieniä, mutta tekijän saama kokonaisrikoshyöty huomattava, konfiskaatiotuomio ja sen täytäntöönpano vieraassa valtiossa on tehokkain tapa huolehtia siitä, ettei rikos kannata.

Laajennetun hyödyn menettäminen ja käännetty todistustaakka

Valtakunnansyyttäjänviraston näkemyksen mukaan laajennettua hyödyn menettämistä koskeva säännös vaatii ehdotuksessa esitetyin tavoin tarkistamista, jotta sen soveltaminen helpottuu.

Nykyisin voimassa olevaa säännöstä on käytännössä sovellettu varsin harvoin, joten oikeuskäytäntöä on vähän. Säännöksen soveltamiskäytäntöön on vaikuttanut merkittävästi korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2006:51, jossa katsottiin takavarikoitujen varojen olevan peräisin huumausaineiden levittämisestä, josta tekijän tarkoituksena oli ollut saada taloudellista hyötyä. Korkein oikeus hylkäsi kuitenkin syyttäjän vaatimuksen, koska se katsoi, että asiassa ei ollut näyttöä tekijän kuulumisesta rikollisjärjestöön taikka siitä, että hänen toimintansa olisi muutoin ollut suunnitelmallista tai laajamittaista. Varoja ei näin ollen tuomittu valtiolle menetetyksi, vaan ne jäivät vastaajalle.

17.2.2016

Dnro 12/61/16

Laajennettua hyötyä koskeva menettämisseuraamus säilyy ehdotuksen mukaan edelleen harkinnanvaraisena. Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että harkinnanvaraisuus on ristiriidassa konfiskaation perustarkoituksen kanssa. Kun rikos ei saa kannattaa ja rikoshyöty on näin ollen otettava tekijältä pois, tulisi menettämisseuraamus tuomita aina, kun laissa säädetyt edellytykset täyttyvät. Voimassa olevan ja esitetyn säännöksen perusteella on mahdollista todeta, että tietty omaisuus on saatu esimerkiksi huumausainerikoksella, mutta tuomioistuimen harkinnalla se jätetään tekijälle.

Lainsoveltajan kannalta saattaa myös olla ongelmallista, että ehdotettuun säännökseen on otettu harkinnassa huomioon otettavia soveltamisalaa merkittävästi rajaavia seikkoja. Esityksestä ei ilmene, miksi säännöksen soveltamisalaa pitäisi näin voimakkaasti rajoittaa. Valtakunnansyyttäjänvirasto katsoo, ettei ainakaan ole perusteita sille, että tällaiset rajoitukset ovat itse säännöksessä.

Esitetyssä pykälässä olevat soveltamisalaa rajoittavat seikat ovat myös sisällöllisesti ongelmallisia. Ne voivat pahimmillaan johtaa siihen, että säännöksen soveltamisala oikeuskäytännössä entisestäänkin kapenee. Esimerkiksi vähäisenäkin pidettävästä rikollisesta toiminnasta voi olla peräisin arvoltaan huomattava omaisuus, jos toiminta on jatkunut pitkään. Yleisesti voitaneen katsoa, että menettämisseuraamuksen tuomitseminen on yleisestävän vaikutuksensa takia aina tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi. Erityisesti rikollisella toiminnalla toistuvasti saatavaa merkittävää osaa asianomaisen tuloista koskeva edellytys voi rajata säännöksen soveltamisalan vain ns. taparikollisiin, mutta hyvässä taloudellisessa asemassa oleva ei joutuisi konfiskaatiovaatimuksen kohteeksi, jos hän olisi syylistynyt vain yhteen huomattavaa hyötyä tuottaneeseen rikokseen. Hyöty saattaisi olla huomattava tavallisen palkansaajan näkökulmasta, mutta ei tekijälle, jolla on muita merkittäviä tulolähteitä.

Säännöksen soveltamisalaa rajaa edelleen se, ettei se mahdollista arvokonfiskaatiota, vaan laajennettu hyödyn menettäminen on aina esi-neellinen.

Valtakunnansyyttäjänvirasto kannattaa rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momenttiin ehdotettua käännettyä todistustaakkaa koskevaa säännösmuutosta. Syyttäjän työn kannalta muutos ei toisi työmenetelmiin suuria muutoksia, koska syyttäjä valmistautuu aina vastaamaan vastaajan väitteisiin omaisuuden alkuperästä. Vastaajan varallisuusasema ja laajennettua hyötyä koskevan omaisuuden mahdollinen laillinen alkuperä selvitetään jo esitutkinnassa. Epäillyn avustajan sen sijaan tulisi huolehtia siitä, että omaisuuden laillisesta alkuperästä esitetään selvitys jo esitutinnan varhaisessa vaiheessa, jotta mahdollinen laajennettua

17.2.2016

Dnro 12/61/16

hyötyä koskeva menettämiskaava perustuisi mahdollisimman luotettavaan selvitykseen. Muussa tapauksessa syyttäjä saattaisi joutua hankkimaan uutta selvitystä kesken pääkäsittelyn tai jopa pyytämään sen keskeyttämistä.

Valtakunnansyyttäjä

Matti Nissinen

Valtionsyyttäjä

Ritva Sahavirta